

ALKOTMÁNYOS (M)ÉRTÉKEK EGYKOR ÉS MOST

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Nemzeti alkotmányok, európai integráció és alkotmányos identitás

Tóth Károly barátom Kovács István tanítványaként mindankor nagy figyelmet fordított az összehasonlító alkotmányjogra, azon belül is a nemzeti alkotmányfejlődési irányok bemutatására. Tóth Károly tanár társam szereti az alkotmányokat, szívesen idéz belőlük, az alkotmány rendelkezéseiből az adott nemzetre, országra nézve érdekes következtetéseket tud levonni. Keresi, sokszor ösztönösen is az alkotmányokból kiolvasható önazonosságokat, azaz az alkotmányos identitást. Jelen dialógusra serkentő gondolataimat - amelyek korábbi kutatásaimon és tapasztalataimon alapulnak – tisztelgésnek szánom a legendás előadó, Karcsi, azaz Charlie előtt. Isten éltesen sokáig, barátom!

1. Nemzeti alkotmányok és európai szerződések

Amikor az alkotmányos identitásról esik szó, akkor kézenfekvő az Indiai Legfelsőbb Bíróság egyik alaphatározatában foglalt kijelentésre hivatkoznunk, mely szerint „Az alkotmány drága, megbecsült örökség, ezért nem lehet annak identitását szétrombolni.” Ezt a mondatot Európában is példaértékűnek kell tekinteni. Egyrészt a nemzeti alkotmányok belső stabilitása szempontjából azt a kívánalmat fogalmazza meg, hogy az alkotmányt védeni kell a belpolitika hullámveréseitől. Másrészt ennek a tilalomnak a fényében tehető fel az a kérdés, hogy hol húzódnak azok a határok, amelyek a szupranacionális integráció számára is határt jelentenek.

A tagállamok és az Európai Unió viszonyát vizsgálva megállapítható, hogy e viszonyra évtizedeken keresztül a konfliktuskerülés, a közös értékrend tiszteletben tartásának elve alapján a *modus vivendi* keresése volt a jellemző. A nemzeti jog és a közösségi jog összeütközésének kérdése nem a szerződések és a nemzeti alkotmányok viszonylatában vetődött fel, sokkal inkább egy irányelv nem megfelelő átültetése, vagy egy nemzeti jogszabálynak a közösségi jogba történő ütközése volt a jellemző. A luxemburgi bíróság joggyakorlatában igyekezett nagyon fontos sarokpontokat meghatározni az Unió és a tagállamok kapcsolatát illetően. Így például a *Costa v. ENEL* vagy az *International*

Handelsgesellschaft ügyekben hozott döntéseiben leszögezi egyrészt az uniós jog primátusát, másrészt azt, hogy a tagállamok nem hivatkozhatnak alkotmányos berendezkedésükre annak érdekében, hogy az uniós jogot szelektíven vagy diszkriminatívan alkalmazzassák. Az is elmondható, hogy elviekben, uniós szempontból egy nemzeti alkotmány nem több mint egy a sok belső jogi norma közül. Ennek ellenére, az Európai Bíróság tartózkodott, és tartózkodik attól, hogy értékítéletet mondjon egy nemzeti alkotmány rendelkezéseiről. Politikailag veszélyes is lenne, amennyiben az Európai Unió intézményei vitába szállnának az egyes országok nemzeti alkotmányi rendelkezéseivel, miután az alkotmányok a nemzeti szuverenitás erős szimbólumai is. Talán ennek elkerülését hivatott szolgálni az az Uniós szerződési rendelkezés, miszerint az Európai Unió tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti identitását. Ugyanakkor az alapító szerződések nem adnak valódi fogódzót, hogy mit kell értenünk a tagállamok nemzeti identitásának kifejezése alatt.

A nemzeti identitás fogalma, hasonlóan az alkotmányos identitás fogalmához, bizonytalan, sőt inkább politikai tartalma van. Ezt mi sem mutatja jobban, mint hogy az egyes országokban a nemzeti identitásról szóló vitáknak miféle politikai felhangjai vannak (pl. Franciaországban Sarkozy elnöksége alatt a nemzeti identitásról szóló franciaországi vita). Az Európai Bíróság részéről a tagállamok nemzeti identitására való hivatkozás kivételes. Az Európai Bíróság az Ilonka Sayn-Wittgenstein ügyben, a németországi örökbefogadással szerzett nemesi előnévnek Ausztriában történő alkalmazhatósági tilalmát nem tartotta a közösségi joggal ellentétesnek. Az ítélet indokolásában hivatkozott az EuSz. 4.cikk (2) bekezdésére, miszerint az Unió tiszteletben tartja a tagállami nemzeti identitását, amelynek az állam köztársasági államformája is részét alkotja (C-208/09 ügy). A Runevic-Vardyn (Litvánia) ügyben az Európai Bíróság az állam hivatalos nyelvének védelmével kapcsolatosan hivatkozott a tagállami nemzeti identitásra. E szerint „Az EUSz. 4.cikk (2) bekezdésének megfelelően, az Unió tiszteletben tartja a tagállamai nemzeti identitását, amelynek részét képezi az állam hivatalos, nemzeti nyelvének védelme is. Ebből következően, az olyan nemzeti szabályozás, mint amelyről az alapeljárásban szó van, azon célja, hogy az e nyelv írásmódjára vonatkozó szabályok kötelezővé tételével védje a hivatalos nemzeti nyelvet, főszabály szerint jogszerű célnak minősül, amely igazolhatja az EUMSz. 21. cikkben szereplő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jog korlátozását, és amelyet figyelembe lehet venni a jogszerű érdekek és az uniós jog által elismert említett jog közötti mérlegeléskor” (C-391/09, 86-87. pontok).

Ha a tagállamok oldaláról vizsgáljuk a kérdést, akkor tapasztalható, hogy az országok - elismerve ugyan az európai építkezésben való részvétel jelentőségét - nem kívánják a nemzet kohéziója szempontjából is jelentős nemzeti alkotmá-

nyaikat sutba dobni. Nem kívánják elfogadni a trónfosztást, a nemzeti alkotmány elértéktelenedését. A közösségi jog elsőbbségének abszolút értelmezése ugyanis a tagállami alkotmányok marginalizálódásához vezetne. Ezért is adódik, hogy az egyes országokban megindult a vita az alkotmányos identitásról és annak szerepéről. Egyre több nemzeti alkotmánybíróság igyekszik megjeleníteni az alkotmányban foglalt alkotmányos identitást. Érdekes itt hivatkozni a német Alkotmánybíróság néhány fontosabb határozatára, amely az Unió és a nemzeti alkotmány kapcsolatával foglalkozott, de a francia Alkotmánytanács, a cseh, lengyel, a spanyol alkotmánybíróságok is hivatkoztak már az alkotmányos identitásra.

Az alkotmányos identitás kifejezés a tagállamoktól származik, egyfajta hátrájkijelölésre szolgál, amely korlátot jelent az Európai Unió számára, amit úgy is meg lehet fogalmazni, hogy „eddig és ne tovább”. Az Európai Bíróság főtanácsnoka, Poiáres Modiru – észlelve a tagállamok „védősánc építő törekvéseit” – szintén fontosnak tartotta, hogy főtanácsnoki véleményében rögzítse álláspontját az alkotmányos identitást illetően: „Igaz, hogy a tagállamok alkotmányos identitásának tiszteletben tartása az Európai Unió egyik kötelezettsége. Ez a kötelezettség már a kezdetektől fennáll. Ugyanis már az 1950-es évek elején elkezdődött európai projekt lényegét képezi, amely az államok politikai fennállásának megőrzése mellett, az integrációs folyamat előmozdítását jelenti. Mindazonáltal pontosítani kell, hogy a tagállamok alkotmányos identitásának a tiszteletben tartása nem tekinthető minden nemzeti szabály abszolút elismerésének. Amennyiben így lenne, a nemzeti alkotmányok olyan eszközökké válhatnának, amelyek lehetővé tennék a tagállamok számára, hogy meghatározott területeken függetlenítsék magukat a közösségi jogtól”.¹ A tagállamok alkotmányos identitásának bővebb elemzésére – szemben a tagállamok alkotmánybíróságaival – az Európai Bíróság nem vállalkozott.

Mi is a nemzeti alkotmány – adódik a kérdés? Jean-Marc Sauvé, a francia Államtanács alelnöke szerint, a nemzeti alkotmány memoár és projekt is egyben. Ez pedig azt is jelenti, hogy a nemzeti alkotmánynak olyannak kell lennie, hogy hozzájáruljon a nemzeti identitás kifejezésre juttatásához. Ugyanakkor, a nemzeti alkotmány egyben politikai és jogi dokumentum, amely ünnepélyességében hasonlíthat legalábbis a preambulumban akár egy irodalmi alkotásra. A nemzeti alkotmányban kifejezésre juthatnak olyan megfogalmazások, amelyek csak arra az adott országra érvényesek, azaz összefüggésben állhatnak az ország történelmével, szimbólumaival, sajátos jogintézményeivel vagy bizonyos értékeivel.

Fontos az alkotmányos örökség megjelenítése a nemzeti alkotmányokban. A közös hagyományokból és a múlt elfogadásából táplálkozik a közösség identi-

¹ *Michaniki case, C-213/07.*

tása, és ez az identitás az egyén és a közösség közötti politikai és kommunikációs folyamatokon keresztül formálódik. Az identitást nem lehet megválasztani, egy ember saját felfogását megváltoztathatja, sőt ma már nemet is válthat, de nem tudja megválasztani azt az alkotmányos szellemi és történelmi örökséget, amely az országhoz kötődik. Így van ez minden országban. Ugyanakkor az alkotmányos identitás nyilván nem jelentheti azt, hogy az alkotmány minden rendelkezése abszolút védelmet élvezne. Ha ugyanis ez így lenne, akkor a nemzeti alkotmányok olyan eszközökké válhatnának, amelyek lehetővé tennék az Unió tagállamai számára, hogy függetlenítsék magukat az uniós jogtól.

Amikor az alkotmányos identitásról esik szó, elsősorban az alkotmány preambulumban és bevezető rendelkezéseiben foglaltakat kell alapul venni. Ezekben a rendelkezésekben a nyelvezet is lényeges, hiszen ezeken a helyeken nem szükséges a tételes normaszövegtől elvárt pontossággal fogalmazni, és helye lehet annak, hogy az alkotmányozó egy sajátos – általában ünnepélyes – nyelvezeten keresztül kifejezze egy alkotmányos identitás melletti elkötelezettségét.

Az európai alkotmányokat vizsgálva azonnal szembetűnik, hogy az egyes országok alkotmányai eltérő jelentőséget tulajdonítanak a nemzetpolitikának, a nemzeti kultúra és nyelv védelmének, a kereszténységnek, a vallásnak, a családnak, a házasságnak, a szociálpolitika vagy akár a fiskális politika alapelemeinek. Sőt még egyazon országon belül is lehetőség van arra, hogy ugyanarról a kérdésről különböző módon gondolkodjanak. Franciaország a laicitás elvére épül; az állami iskolákban tilos a vallási szimbólum viselése, a főbb vallások tanait nem tanítják, a közterületeken a burka viselése tilos.² Ugyanakkor Elzász-Lotharingiában, a történelmi események folytán, ma is konkordátum van hatályban és a bevett egyházak tanait kötelezően oktatják az iskolákban. A kereszténység megjelenik többek között a görög, az ír, a lengyel alkotmányban, és a magyar Alaptörvény is hivatkozik a kereszténység nemzetmegtartó szerepére. Sőt az Istenre vagy Jézus Krisztusra való hivatkozás is megjelenik némely alkotmányokban. Az állam és az egyház szétválasztatott az egyik országban, míg számos más országban államegyház működik. Svájcban az alkotmány tiltja minaret építését. Az államnyelv védelmét fontosnak tartják egyes országok, ezzel szembenálló megoldások is ismeretesek. A határokon kívül élő honfitársakkal való közösség vállalás is különös jelentőséget kaphat egyes országokban. A házasság és a család intézményének alkotmányi szintű megjelenítése értékékként jelennek meg az alkotmányokban, hasonlóan a jövő generációért való felelősség rögzítésével.

² KRUSZLICZ, PETER: Valeurs constitutionnelles européennes: Les fondements juridiques de la construction d'une communauté politique. In *Europe Renaissance. Essaying civil society* (Werner MüllerPelzer – Hrsg.), CuvillierVerlag Göttingen, 2013

Az alkotmányvédelem kérdése is egészen másként jelenik meg a skandináv államokban, vagy Hollandiában, Nagy-Britanniában, mint a kontinentális Európában. De már a francia és a német alkotmánybíróság hatásköre és attitűdje között is óriásiak a különbségek. Egyes országok alkotmányos identitásuknak tekintik a köztársasági államformát, mások a királyságot vagy államszerkezeti berendezkedésük föderációs vagy oszthatatlan jellegét. Ezek azt igazolják, hogy értékekről és az intézmények szerepéről, megoldásokról lehet teljesen eltérő módon is gondolkodni, azaz párhuzamos igazságok, felfogások létezhetnek.

A fenti példák azt is bizonyítják, hogy a nemzeti alkotmányoknak lehetnek olyan rendelkezései, amelyeket az adott államok alkotmányos identitásuk részeként is definiálhatnak.

2. A magyar Alaptörvény és az alkotmányos identitás

Magyarország új Alaptörvénye viharban született. Az Európa Tanács, az Európai Unió és más nemzetközi fórumok élénk érdeklődéssel figyelték a magyar alkotmányozást, majd az elfogadott dokumentumot vették górcső alá. Kévszám alkotmányozást kísért olyan nagy nemzetközi érdeklődés, mint a magyar Alaptörvény elfogadását. Az Alaptörvény megjárta a nemzetközi szervezetek laboratóriumait. A vizsgálatok eredményei egymással ellentmondóak, sokan erős kritikával fogadták az Alaptörvényt és magát az alkotmányozás folyamatát. Politikusok, nemzetközi szervezetek NGO-k, a tudomány képviselői fejezték ki aggodalmukat a magyar alkotmányozás miatt. Ezzel szemben mások a kritikákat túlzónak találták, a nemzetközi szervezetek fellépését pedig indokolatlannak ítélték meg. Ez utóbbi körben különösen azok az egyébként komoly, nemzetközi szakmai hírnévnek örvendő közjogászok tartoznak, akik a különböző tanácsadó szervezetek (pl. Velencei Bizottság) munkásságában túlzott aktivizmust vélnek felfedezni. Ezen szervezetek szerintük nem rendelkeznek kellő legitimitációs alappal ahhoz, hogy egy nemzeti alkotmányról értékítéletet fogalmazzanak meg, és felszólítsanak egy tagállamot arra, hogy a nemzeti alkotmányát módosítsa. Az alkotmányozó döntését a nemzetközi szervezetnek tiszteletben kell tartaniuk, hasonlóképpen egy referendum végeredményéért sem lehet egy országot elítélni.

E rövid tisztelgő írás nem kíván állást foglalni arról, hogy a nemzetközi szervezetek fellépése helyes volt-e, vagy pótcselekvés jellegű volt-e inkább. Arra kell választ keresni, hogy melyek voltak azok a kérdések, amelyek vitát indukáltak a magyar Alaptörvényt illetően.

Az indokok között talán a legfontosabb az, hogy az új Alaptörvény szellemiségében eltér más országok nemzeti alkotmányaitól. A második világhá-

borút követő európai alkotmányok szerkezetük és tartalmuk szerint is – az öndefiníciók eltérései mellett – sok hasonlóságot mutatnak. Az általában rövid preambulumokat követően, néhány bevezető rendelkezés tartalmazza az önmeghatározó rendelkezéseket, majd az alapjogok és államszervezet, vagy államszervezet és alapjogok struktúra alapján kerülnek rögzítésre az alkotmányi rendelkezések. A magyar Alaptörvény ezzel szemben egy rendkívül hangsúlyos „Nemzeti Hitvallással” kezdődik, amely egyszerre tekinthető preambulumnak, ünnepélyes deklarációnak és politikai dokumentumnak. A „Büszkék vagyunk”, a „Hisszük”, a „Valljuk” az Egyetértünk”, a „Nem ismerjük el” kifejezésekkel kezdődő mondatok ünnepélyes deklarációkat fogalmaznak. Hiányérzet annyiban lehet, hogy hiányzik a „Bocsánatot kérünk” kifejezés, hiszen Magyarország rendszerváltozás előtti történetében voltak olyan állami aktusok, amelyek a magyar nemzet tagjai számára megaláztatást, szenvedést jelentettek. A Nemzeti Hitvallás az a része az Alaptörvénynek, amely eltér a korábbi évtizedek szellemiségétől, egyfajta politikai üzenet mindazoknak – talán az 1968-as párizsi diák megmozdulás szellemi követőinek - akik egy globalizálódó és integrálódó, multikulturalizmust hirdető világban, a nemzeti alkotmányos örökségnek már nem kívánnak jelentőséget tulajdonítani. Sokak számára az alkotmányos örökség megjelenítése csak merengés a múltba, legfeljebb a jog és történettudomány művelői számára jelenthetnek érdekes kutatási területet. Szent Istvánra, a Szent Koronára, a történeti alkotmány vívmányaira való hivatkozás egyesek szerint szemben áll a modern alkotmány szellemiségével. Ezzel szemben áll Kovács István akadémikus, a szegedi jogi kar alkotmányjogi tanszékének korábbi vezetőjének a véleménye. Szerinte a magyar államiság folyamatos léte századokon át napjainkig egészen kivételes, sőt egyedüli képlet Európának ezen a tájékán, ezért a magyar államiságból származó örökség nemzeti létünk szükségszerű velejárója, amelyet az alkotmányban is kifejezésre kell juttatni.³ Az összehasonlító jog példája pedig azt bizonyítja, hogy más országok sem tagadják meg alkotmányos örökségüket. Legjellemzőbb példa erre az Egyesült Királyság alkotmánya, vagy a francia alkotmányjogban jól ismert „Bloc de constitutionnalité” elve, amely lehetővé teszi, hogy a korábbi századok alkotmányi értékeire napjainkban is lehessen hivatkozni. Sőt, a francia V. Köztársaság alkotmányának részét képezi az 1789. évi Ember és Polgár Jogairól szóló Deklaráció is, amely lehetővé teszi azt, hogy a francia Alkotmánytanács e deklarációra építsen határozatokat.⁴ Magyarországon az

³ KOVÁCS ISTVÁN: *Az alkotmányfejlődés elvi kérdései. In Alkotmány és alkotmányosság. Akadémiai Kiadó, 1989.*

⁴ MATHIEU, BERTRAND: *Constitution: rien ne bouge et tout change. Lextenso. Éditions. Paris, 2013*

Alkotmánybíróság a Nemzeti Hitvallás rendelkezéseit, illetve a történeti alkotmány vívmányait kizárólag értelmezési segédletként használja, és nem engedi meg, hogy határozatai kizárólag e pontokra épüljenek.

Három határozott identitásképző és nemzeti kohéziót erősítő irány jelenik meg az Alaptörvényben.⁵ A keresztény értékek, a nemzet mint közjogi fogalom, és a már említett történelmi tradíciók. Nem vitatható, hogy az alkotmány szövegében fellelhető identitásképző elemek azok, amelyek a legtöbb kritikákat kaptak elsősorban külföldön. E tisztelgő írás csak néhány sommás megállapítást tesz lehetővé.

A keresztény értékekre való utalás különös jelentőséget kaphat a szekularizáció jegyeit mutató Európában. Néhai Antall Józseftől származik az a mondat, hogy „Európában még az ateista is keresztény”. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy Nyugat-Európa azon országaiban is, amelyekben államegyház működik, az uralkodó szellemi felfogás nem kíván jelentőséget tulajdonítani a zsidó-keresztény örökség megjelenítésének. Ez a vita jól nyomon követhető volt az Európai Alkotmányos Szerződés elfogadását megelőző Konventen. Az a tény, hogy a magyar Alaptörvény hangsúlyosan hivatkozik a kereszténység nemzetmegtartó erejére, feltűnést váltott ki a szekularizált Európában. Az Európai Unió ezt a kérdést lezártnak tekintette, ezért egyfajta fenntartással kezelte a kereszténységre történő utaló mondatokat. Sokak számára már a Himnusz első mondatának megjelenítése is aggodalmat jelentetett.

Ezzel szemben sokak számára az, hogy az Alaptörvényben a kereszténység nemzetmegtartó szerepe megjelenik nem több, mint egy vitathatatlan ténymegállapítás. Az állam és egyházak egymástól elválasztva működnek Magyarországon is. Nem vitatható ugyanakkor, hogy a magyar szabályozás annyiban szemben áll a francia vagy az amerikai modellel, hogy az Alaptörvényben megjelenik az állam és az egyház együttműködésének elve, és ez a német állam-egyház modell elvét követi.⁶ Magyarországon a rendszerváltozást megelőzően az egyházak „másodrendű” szervezetként, politikai kontroll alatt működtek, közfeladatot csak kivételesen láthattak el. Ezzel szemben az együttműködő modell lehetővé teszi, hogy az állam és egyház kapcsolatában párbeszéd jöjjön létre, az egyházak megállapodások alapján részt vállalhassanak közfeladat ellátásában. A készülő új egyházügyi szabályozás feladata viszont, hogy szűnjenek meg azok az anomáliák, amelyekre az Emberi Jogi Európai Bíróság illetve az Alkotmánybíróság hívták fel a figyelmet.

⁵ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ: *Az alkotmányozás dilemmái*. HVG Orac Kiadó. Budapest 2014.

⁶ KRUSZLICZ, PETER – TULYOK, MARTON: *Constitutional cacophony, polyphony or symphony: Fine-tuning the constitutional framework for a European concert in a stronger harmony*. In *Europe Renaissance. Essaying civil society* (Werner MullerPelzer – Hrsg.), CuvillierVerlag Göttingen, 2013

„Mi a magyar nemzet tagjai....” használata az Alaptörvényben hangsúlyosan fel kívánja hívni a figyelmet arra, hogy a magyar nemzetnek tagjai azok is, akik nem Magyarország területén élnek. Az Alaptörvény valamennyi magyar alapdokumentuma kíván lenni, ezt testesíti meg a magyar nemzetpolitika. A történelemi és egyéb körülmények folytán több millió magyar él a határainkon kívül. Kevés olyan nemzet van, amelynek történelmében a nemzet egységét érintő annyi megrázkódtatás lett volna, mint Magyarország esetében. Egy olyan nemzetnél, amelynek a nyelve is egyedi, az összetartozásnak különös jelentősége van. A két világháború között a magyar politika a revíziót, kizárólag az elveszett területek visszaszerzését tartotta fontosnak. Nem azt nézte, hogy az egyébként a Népszövetség által is fontosnak tartott kisebbségi jogok miként érvényesülnek, hanem azt, hogyan lehet a területeket visszaszerezni. Ennek a politikának az eredményei ismertek. Magyarország belesodródott a második világháborúba. A világháborút követően az akkori vezetés megtagadta a határon kívül élő magyarokat: a hivatalos politika azt mondta, hogy a proletár internacionalizmus mindent megold, nem kell foglalkozni ilyen jellegű ügyekkel. A 2011-es Alaptörvény helyes utat választott: egyrészt elismeri az európai egység fontosságát, Magyarország közreműködését a sokszínű Európa egységülésében, másrészt kifejezésre juttatja, hogy a magyar kormány felelősséget visel a határain kívül élő magyarokért (olykor azon országokkal folytatott párbeszéden keresztül, ahol a magyar kisebbségek élnek). Magyarország nemzetpolitikájában gondoskodó anyaországi modellt követ, szemben a laissez-faire szemléletű országokkal. A gondoskodó anyaország fontosnak tartja, hogy az Alaptörvényben rögzítésre kerüljön az anyaország és az anyaországon kívül élő nemzettestek közötti viszony, sőt egyfajta diaszpóra jog kialakítását is célul tűzi ki. Nem csak Magyarország tartozik e csoportba, de ide sorolhatnánk többek között Spanyolországot, Portugáliát vagy akár Franciaországot is.

A kereszténységre való utalás, a határon túl élő magyarokkal való közösségvállalás, a történeti alkotmány vívmányainak hangsúlyos elismerése értetlenséget váltott ki egy olyan Európában, amely nem kellően ismeri a magyar alkotmányosság történetét. A magyar Alaptörvény ugyanakkor nem euroszeptikus, sőt éppen ellenkezőleg, miközben erősödött nemzeti és történelmi jellege, az uniós országok alkotmányi közül a legtöbbször hivatkozik Európára és annak közös értékeire. Két mondat, amely ezt bizonyítja az Alaptörvényben: „Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez”; „Magyarország az európai népek szabadságának, jólétének és biztonságának kiteljesedése érdekében közreműködik az európai egység megteremtésében”.

A magyar Alaptörvény körüli vita azonban nem csak a fenti értékekről szólt. Az alkotmány az egyéni szabadságjogok rögzítése mellett, fontos szerepet ad

a közösségeknek, jelezvén, hogy az egyén nem csak egy individuum, de egyben a közösség tagja is. Az Alaptörvény szerint az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki. De említhető az a rendelkezés is, miszerint a tulajdon gyakorlása társadalmi felelősséggel jár. Hivatkozni lehet párhuzamként a német Alaptörvényre is, mely szerint a tulajdon a közjót is szolgálja. Említhető az olasz alkotmány első pontja is, mely szerint az olasz társadalom a munkára épül. A közösségi szemlélet erőteljesebb megjelenítése a magyar Alaptörvényben talán szemben áll az európai fősodorhoz képest, noha az egyén és a közösség viszonya nem csak Magyarországon vita tárgya, sőt egyre inkább ez a vita megjelenik más országokban is.

Ami a magyar Alaptörvény hatalommegosztási filozófiáját, demokrácia képét illeti, elmondható, hogy az elsősorban a népszuverenitáson alapszik, a hatalom a néptől származik, amely a többségi demokrácia elve alapján gyakorolja a hatalmat.⁷ E téren a legjelentősebb ideológiai kérdés a többségi és a részvételi demokrácia közötti viszony. A részvételi demokrácia számos nemzetközi és nemzeti formája alakult ki, amelyek azt várják el, hogy a többségi demokrácia vegye figyelembe, sőt fogadja el az általa megfogalmazottakat. Nemzetközi szinten hivatkozhatunk a Velencei Bizottságra, vagy a Human Rights Watch szervezetre, de hazai szinten is számos, nem kormányzati szervezet tevékenykedik, fogalmaz meg elvárásokat a kormányzati többséggel szemben. Sőt, noha nem tekinthető a részvételi demokrácia szervének, de meg kell jegyezni, hogy az európai szemeszter keretében, néhány éve az Európai Bizottság igazságügyi eredménytáblát tesz közzé, amelynek értéke erősen kérdéses, hiszen bizonytalan értékmerők alapján készítik 28 országról. Sokak szerint a mérések mestersegesek, nem adnak kellő alapot sem az elégedettségre, sem elégedetlenségre. Ha a többségi demokrácia és az egyéb szervek, illetve a részvételi demokrácia frontálisan összeütközik, akkor nem kívánatos feszültség jön létre. A többségi demokrácia akkor működik jól, ha meghallgatja a részvételi demokrácia szerveit, de az sem kívánatos, amikor a részvételi demokrácia, politikai okokból egyfajta blokkoló kisebbségként kívánja akadályozni a többségi akarat megvalósítását. A részvételi demokrácia fontos ellenőrző szereppel rendelkezik, ugyanakkor legitimitációja nem mérhető a nép által megválasztottak legitimitációjával. A parlamentáris rendszerben, a többségi demokráciának elsősorban alkotmányos korlátai, ellenőrei és nem ellensúlyai vannak. A korlát és az ellensúly között tartalmi differencia van: az ellensúly legalább olyan erős akar lenni, mint az az entitás, amelynek ellensúlyaként működik, a korlát azonban határokat jelölhet meg, amelyet a többség nem léphet át. Ilyen fontos korlát

⁷ MOLNÁR BENEDEK- NÉMETH MÁRTON-TÓTH PÉTER (szerk): *Mérleg az Alaptörvény*. HVG Orac Kiadó. Budapest. 2013.

Magyarországon pl. a köztársasági elnök jogköre vagy az Alkotmánybíróság alkotmányvédő szerepe. Mindazonáltal, sem a köztársasági elnök, sem az Alkotmánybíróságot nem tekinthető ellensúlynak, hanem csak korlátnak. Fékezik, ellenőrzi a törvényhozó hatalmat.

4. Konklúzió

Az alkotmányos identitás érvényre juttatásához az is szükséges, hogy az adott ország polgárai maguk is azt az értéket tulajdonítsák a fogalomnak, mint amelyet az alkotmányozó szánt neki. Az ezzel kapcsolatos vitát Európában – Habermas óta – alkotmányos patriotizmusnak hívják, amelyhez pedig közmegegyezésre van szükség, állandó dialógusra. A pártok közötti politikai küzdelem a közmegegyezés létrejöttét nyilván nem könnyíti meg. Szentpéteri István a szegedi jogi kar Alkotmányjogi Tanszékének egykori vezetője szerint az alkotmány társadalmi elfogadottsága végeredményben azon nyugszik, hogy a jog mennyire és milyen minőségben „elfogadott”. Szentpéteri szerint az alkotmányban nyilvánított elvek, intézmények és eljárások sokszor messze voltak és vannak a tényleges hatalomgyakorlás valóságától,⁸ mint Makó és Jeruzsálem. Az alkotmányos identitáshoz tartozó értékek rögzüléséhez is időre van szükség, és csak hosszabb távon lehet megmondani, hogy végül is egy nemzeti alkotmány mely rendelkezése tartozik az alkotmányos identitás körébe.

⁸ SZENTPÉTERI ISTVÁN: *Az alkotmányok társadalmi legitimitása. In Alkotmány és alkotmányosság. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1989.*